

مقدمه

قرآن مجید و سنت، دو منبع اصلی اجتهاد، استنباط و تفهیم دینی همه مسلمانان است و کلیه فرق اسلامی این دو منبع اصیل را مبنای دیانت خویش به شمار می‌آورند و همواره در تلاش‌اند به این دو الگو و اسوه حسنه و راهکارهای نورانی آنها اقتدا کنند. بدیهی است با توجه به جنبش بیداری و خیزشهای اسلامی در چند دهه اخیر و به‌ویژه با ظهور انقلاب اسلامی ایران، ضرورت احیای اسلام و سنت نبوی و علوی، و کاربردی کردن این آموزه‌های اصیل دینی به‌خصوص در مباحث دولت و نظام سیاسی اسلامی اهمیتی فراوان یافته است و امروزه مسلمانان با توجه به نیازهای روزافزون و مقتضیات جدید، با عطش بسیار افزون‌تری به تفحص در منابع قرآنی و روایی می‌پردازند و سعی دارند تا حد ممکن، الگوهای مختلف حیات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خود را از این منابع اخذ کنند.

موضوع دیپلماسی و سیاست خارجی نیز از این دسته موضوعات بااهمیت است و تألیف حاضر می‌کوشد با تعمق در آیات الهی و با کمک‌گیری از سیره نبوی و علوی و قواعد فقهی، اصول و ابزارهای لازم و کارآمد برای دیپلماسی و سیاست خارجی را در حد و وسع استخراج و به شیوه‌ای روشمند ارائه کند. متأسفانه سالهای متمادی، دروس سیاسی - اسلامی رشته علوم سیاسی، و از جمله این درس، منابع درسی مناسب ندارد و تقریباً اکثر منابع جدید و درخور در چند سال اخیر تدوین شده است. به همین دلیل، اینجانب با توجه به تجربه سالها تدریس این درس و تألیفات متعدد در حوزه مطالعات سیاسی اسلام تلاش کرده‌ام در حد مقدور و بضاعت، برای رفع نسبی خلأهای یاد شده منبع مناسبی تألیف کنم.

در زمینه موضوع این نوشتار، کتابها و پایان‌نامه‌های معدودی در حوزه‌های سیاست خارجی، دیپلماسی و رفتار سیاسی، حقوق بین‌الملل اسلامی، فقه سیاسی، تاریخ و سیره‌شناسی نبوی نوشته شده و در واقع در قالب عناوین فوق، نویسندگان درباره مبانی و اصول سیاست خارجی دولت اسلامی و نبوی و سازوکارهای اجرایی و راهبردهای آن به بحث پرداخته‌اند که تحلیل این نوشته‌ها، خود مجال وسیع می‌طلبد.

تقریباً می‌توان گفت که با وجود نگارش این آثار و زحمات ارزشمند مؤلفان این حوزه، بسیاری از موضوعات مرتبط با دیپلماسی و سیاست خارجی اسلامی همچنان نیاز به تحقیق و پژوهش دارد. یکی از شواهد این مدعا آن است که در این آثار در بحث از مبانی و اصول، سرفصلها، راهکارها و راهبردهای دیپلماسی و سیاست خارجی اسلام، وحدت رویه و اتفاق نظر لازم وجود ندارد و بسیاری از پرسشهای مطروح همچنان قابل بررسی هستند.

برخی از ویژگیهای کتاب حاضر، که شاید آن را از کتب مشابه متمایز می‌کند عبارت است از: حذف مطالب زاید به‌ویژه در طرح مباحث غربی دیپلماسی، تأکید بسیار بر ساختار اسلامی مباحث و بهره‌وری بیشتر از قرآن کریم و آموزه‌های روایی، طرح تفصیلی موضوع با اهمیت قواعد فقه سیاسی و بازکاوی و تشریح نقش آنها در رفتار بین‌المللی و سیاست خارجی دولت اسلامی، ارتقای کیفی و کمی منابع و روزآمدسازی آنها، اشاره به مباحث دیپلماسی در حوزه مباحث مهدویت و دولت مهدوی، برجسته‌سازی

دیپلماسی و سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی و تبیین جایگاه این مباحث در قانون اساسی، اندیشه امام خمینی (ره)، و مقام معظم رهبری.

این کتاب در هشت فصل به نگارش درآمده است: در فصل اول دیپلماسی و مفاهیم هم‌پیوند و رویکردهای مطالعه آن بررسی و ویژگیهای دیپلماسی در عصر حاضر تشریح شده است و فصل دوم تا چهارم نیز به توضیح مبانی دینی و حقوقی و اهداف و اصول دیپلماسی اسلامی می‌پردازد. فصل پنجم شامل قواعد فقهی حاکم بر دیپلماسی اسلامی و تعاملات آنهاست و فصل ششم نیز ابزارها و سازوکارهای دیپلماسی اسلامی را تشریح می‌کند. دو فصل آخر کتاب نیز به موضوع بررسی تحولات دیپلماسی در نظامهای اسلامی و تبیین دیپلماسی و سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران اختصاص یافته است.

شایان ذکر است که در سال ۱۳۹۰، عرصه علمی کشور شاهد از دست دادن عالم فرزانه آیت‌الله عمید زنجانی (ره) بود که در این اثر از قلم ایشان نیز بهره گرفته شده است و جا دارد که در اینجا از زحمات گران‌سنگ این عالم فقید اسلامی در زمینه رشد و توسعه مطالعات سیاسی اسلامی قدردانی شود. همچنین در خاتمه بر خود لازم می‌دانم که از کلیه دست‌اندرکاران سازمان خدوم سمت به‌ویژه جناب آقای دکتر ابراهیم برزگر - مدیر گروه علوم سیاسی این سازمان - و سرکار خانم مستوفی تشکر کنم.

دکتر بهرام اخوان کاظمی

(دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز)